

Герашенко Я. І.,

випускник Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Андрєєва Т. І.,

канд. мед. наук, доцент Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

Перегінець І. Б.,

фахівець з контролю інфекційних захворювань Бюро ВООЗ в Україні

ПОРІВНЯННЯ ХАРАКТЕРИСТИК СПОЖИВАЧІВ ЕФЕДРОНУ ТА ПЕРВІТИНУ: АНАЛІЗ КРОС-СЕКЦІЙНОГО ОПИТУВАННЯ СПОЖИВАЧІВ ІН'ЄКЦІЙНИХ НАРКОТИКІВ 2004 РОКУ

Основними наркотиками стимулювальної дії в Україні є ефедрон та первітин. У дослідженні проведено порівняння споживачів двох типових стимуляторів щодо соціально-демографічних характеристик та рівня ризикової поведінки.

Виявлено, що споживачі ефедрону молодші за споживачів первітину, вони практикують більш інтенсивні ін'єкційні режими, частіше повідомляють про спільне використання шприців і пояснюють вживання стимуляторів доступністю речовин для їх приготування. Споживачам первітину притаманні підвищені ризики щодо статевої поведінки, з'ясовано, що серед них вдвічі більше жінок.

Ключові слова: споживачі ін'єкційних наркотиків (СІН), наркотики стимулювальної дії, ефедрон, первітин.

Вступ

Протягом 1990-х років набуло значного поширення ін'єкційне вживання наркотиків на території України, що спричинене рядом економічних та соціальних наслідків розпаду Радянського Союзу [5;

16]. Своєю чергою, ін'єкційне вживання наркотиків призвело до захворювань та ВІЛ-інфікованості через небезпечні форми ін'єкційної та сексуальної поведінки [7]. Опіати були основними наркотиками вживання серед СІН протягом багатьох років, однак нове сторіччя ознаменувалось поширенням вживання наркотиків стимулювальної дії [4]. Можливість їхнього приготування із доступних в аптеках медикаментозних попередників зробила їх доступними наркотиками, і тепер через парентеральне вживання вони становлять додатковий фактор небезпеки [3]. У багатьох країнах дослідники повідомляли про підвищену ризикову поведінку щодо власного здоров'я та високу загрозу передачі ВІЛ серед споживачів ін'єкційних стимуляторів [6]. Така ризикова поведінка включає спільне використання ін'єкційного інструментарію, приготування і вживання спільно приготованого розчину наркотику та небезпечні форми сексуальної поведінки [12; 21]. Хоч дослідження теми стимуляторів в Україні завжди було недостатнім, проте деякі автори підтверджували пов'язану з ними підвищену загрозу інфікування ВІЛ [4]. Порівняно зі споживачами наркотиків інших груп було продемонстровано, що споживачі стимуляторів мали підвищену імовірність користування спільними шприцами, введення спільно приготованого розчину, сексуальних контактів з іншими СІН та невикористання презервативів [8]. Усе це обтяжується практичною відсутністю специфічних до стимуляторів програм лікування, як фармакологічних, так і достатньо дієвих поведінкових [15].

Сьогодні необхідно доповнювати ті поодинокі дослідження теми стимуляторів, що були здійснені в Україні з часів особливого погіршення ситуації із їх вживанням у середині минулого десятиліття. Дієві інтервенційні програми можуть бути розроблені лише після детальнішого вивчення усіх аспектів споживання ін'єкційних стимуляторів в Україні. Тому мета нашої роботи – порівняння соціально-демографічних характеристик, а також з'ясування відмінностей у певних аспектах пов'язаних із наркоспоживанням практик між споживачами двох основних наркотиків групи ін'єкційних стимуляторів – ефедрону та первітину.

Методологія дослідження

Робота базується на кросс-секційному опитуванні «Моніторинг поведінки споживачів ін'єкційних наркотиків як компонент епіднадзора другого покоління» 2004 року. Вибір масиву саме 2004 року

визначався детальнішим збором інформації про наркотики стимулювальної дії порівняно з опитуваннями, проведеними в інші роки. Емпіричну базу дослідження склали результати опитування споживачів ін'єкційних наркотиків (3542 респонденти). Метод збору інформації – анкетування цільової групи. Опитування проводилося з 16 серпня по 15 вересня 2004 року в Київській, Черкаській, Волинській, Тернопільській, Рівненській, Херсонській, Одеській, Миколаївській, Полтавській, Харківській, Донецькій, Дніпропетровській, Сумській областях та АР Крим [2].

У дослідженні брали до уваги такі змінні соціально-демографічного профілю, як: вік, стать, освіта, зайнятість, характеристика населеного пункту, сімейний стан та оцінку матеріального становища; було зібрано дані щодо типу психоактивної речовини, яку вживають ін'єкційним шляхом, режимів вживання та деяких аспектів поведінки щодо вживання наркотику (діставання дози, шприців, причини вживання наркотику); також опрацьовувалися відповіді про ризиковану щодо власного здоров'я ін'єкційну поведінку (спільне користування шприцами, багаторазове використання шприців, приготування спільного розчину наркотику) та сексуальну поведінку (випадкові статеві контакти, використання презервативів).

Задля надійності отриманих результатів розглядали групи респондентів, котрі споживали різні типи наркотиків у інтенсивному режимі, а саме частіше, ніж чотири рази на тиждень протягом минулого місяця. Передбачали, що таке часте вживання означає залежність респондентів від зазначених типів наркотиків. Порівнювані соціально-демографічні характеристики та індикатори ризикової поведінки між споживачами ефедрону та споживачами первітину – найпоширеніших ін'єкційних стимуляторів в Україні [1].

Було сформовано чисті групи саме інтенсивних споживачів стимуляторів. Тих, хто часто вживав інші наркотики, було вилучено з аналізу. Групу дослідження склали 61 інтенсивний споживач ефедрону та 40 інтенсивних споживачів первітину.

Процес статистичного аналізу даних здійснювали за допомогою комп'ютерного пакету SPSS 15.0. На початку порівнювали усі соціально-демографічні характеристики та деякі характеристики поведінки щодо вживання наркотиків (діставання дози, шприців, причини вживання). Для інтервальних змінних (вік) застосовували

критерій Ст'юдента для незалежних вибірок. Для категоріальних змінних різницю часток оцінювали за критерієм Хі-квадрат. Для тих типів поведінки, де знайдено статистично значущі відмінності сирих часток, здійснювали бінарний логістичний регресійний аналіз із введенням до регресійних моделей таких змінних, як: вік, стать, освіта, зайнятість, сімейний стан, тип поселення, оцінка матеріального становища і тип наркотику, що вживається. У всіх порівняннях різнорідність констатовано при рівні значущості у $p < 0,05$.

Результати дослідження та їх обговорення

Середній вік споживачів ефедрону виявився значно меншим, аніж середній вік споживачів первітину: 22,3 (SD = 6,3; SE = 0,8) порівняно із 25,9 (SD = 4,3; SE = 0,68), розбіжність у вибірках була значуща при $p < 0,05$; $F = 7,88$. У результаті серед споживачів ефедрону було набагато більше тих, хто навчався у школі, і безробітних – вони частіше оцінювали своє матеріальне становище як низьке (74 % у порівнянні із 42,5 % серед споживачів первітину).

Відрізнявся статевий склад двох груп. Серед споживачів первітину жінок було вдвічі більше, ніж серед споживачів ефедрону (40 % та 23 % відповідно). Це підтверджується іншими роботами, у яких повідомлялось про те, що у жінок виробляється сильна залежність до первітину, і вони складають досить високий відсоток серед споживачів саме цього наркотику [19]. Проте деякі автори також стверджували, що ніяких статевих преференцій стосовно споживання метамфетаміну (первітину) не існує [11].

Розбіжності у поведінці, пов'язаній із споживанням наркотиків, між споживачами ефедрону та первітину пояснювалися радше тим, що наркотики мають дещо різні біодинамічні властивості. Водночас їхні загальні ефекти впливу на організм збігаються, в інших дослідженнях було зазначено, що дія первітину триває довше, а якщо потенціал залежності у двох наркотиків однаковий, то споживачі ефедрону змушені частіше робити ін'єкції [2]. Тому більш як половина споживачів (52,5 %) відповіли, що використовували ефедрон частіше, аніж двічі на день протягом минулого місяця порівняно із 30 % серед споживачів первітину. Крім того, за іншими даними, про-

цес приготування ефедрону визначено як більш простий порівняно із процесом приготування первітину [1]. Тому ті, хто споживав ефедрон, частіше повідомляли, що причиною вживання саме цього наркотику стала його доступність або доступність складових його приготування (19,5 %), аніж споживачі первітину (5 %). Простотою приготування може пояснюватися також і більша частка молоді серед споживачів ефедрону.

Серед споживачів ефедрону на 15 % більше тих, хто повідомив про спільне використання ін'єкційного інструментарію протягом останнього місяця, аніж серед споживачів первітину (47,5 % та 32,5 %, відповідно), проте результатам бракувало статистичної значущості, що могло спричинитися недостатнім розміром вибірки. Також 62,5 % споживачів первітину порівняно із 36,1 % споживачів ефедрону поінформували про випадкові статеві контакти протягом останніх трьох місяців. Хоч результат і був досить значущим, проте він може пояснюватись молодшим віком споживачів ефедрону, а також частково даними інших дослідників про те, що первітин (метамфетамін) має сильний сексуальний активаційний потенціал [9], у той час як схожої інформації щодо ефедрону майже не існує. Також це може бути пов'язане із більшою кількістю жінок серед споживачів первітину та даними про їхню вищу залежність від метамфетаміну [10] разом зі зростанням їх схильності до ризикової статевої поведінки [14]. Споживачі первітину частіше говорять, що дістають шприці від сексуальних партнерів (37,5 % та 9,8 % серед споживачів ефедрону), що також відповідає результатам досліджень, де вказувано провідну роль сексуального партнера у зверненні до систематичного вживання метамфетаміну [20]. Деякі автори стосовно більшої частоти вживання метамфетаміну жінками наголосили особливу необхідність у напрацюванні превентивних програм протидії вживанню метамфетаміну, котрі враховують особливі вимоги жінок та чоловіків [10].

Оскільки епідемія ВІЛ в Україні поширена серед СІН на базі небезпечної ін'єкційної поведінки, як-от спільне та багаторазове використання шприців, використання спільно приготованої наркотичної суміші, та на базі ігнорування норм статевої гігієни [17], багато авторів заявили про потребу концентрування інтервенційних програм саме на враховуванні ризиків, викликаних вживанням різних типів психоактивних речовин [18]. Відповідно до наших

результатів, інші автори також продемонстрували відмінності у приготуванні, розповсюдженні та іншій поведінці між споживачами стимуляторів та опіатів, що може суттєво впливати на ризики й піддавання небезпеці зараження ВІА та іншими хворобами [13]. Оскільки ін'єкційне вживання стимуляторів є фактором ризику передачі ВІА [12], було зроблено висновок про існування загрозливого потенціалу подальшого розповсюдження ВІА інфекції серед споживачів стимуляторів через високі ризики в ін'єкційній та статевій поведінці [8].

Таким чином, споживачі типових ін'єкційних наркотиків – ефедрону та первітину – представляють дві групи, для яких типові окремі види ризикової поведінки.

Робота має ряд обмежень, на котрі потрібно зважати, констатує висновки. По-перше, кількість респондентів, котрі підпали під критерії інтенсивного вживання основних стимуляторів, була невелика. По-друге, оскільки робота мала на меті оцінити ризики споживачів ін'єкційних наркотиків щодо здоров'я, вона базувалась на попередніх дослідженнях того, що ці ризики пов'язані із високою імовірністю передачі ВІА. Тобто не було показано прямої залежності між вживанням ін'єкційних наркотиків та поширенням ВІА чи сероконверсією. Однак деякі схожі розвідки засвідчили підвищені ризики і також виявили зв'язок між вживанням ін'єкційних стимуляторів та ВІА сероконверсією [12]. По-третє, усю інформацію зібрано за допомогою анкет, що могло слугувати джерелом похибок через неспроможність точного згадування чи свідомого її приховування респондентами.

Висновки та рекомендації, напрями майбутніх досліджень

Споживачі ефедрону зазвичай молодші, мають менший досвід та вміння приготування наркотиків, користуються тим, що можна легально отримати з торговельної мережі й порівняно дешево. Через невисоку якість такого наркотику вимушені вживати його часто і користуватися шприцями повторно або використовувати спільні шприці.

Споживачі первітину в середньому є старшими та більш досвідченими або в приготуванні, або в діставанні наркотику. Для них ха-

рактрніші статеві ризики, пов'язані з наявністю випадкових статевих партнерів та можливим вживанням наркотиків разом зі статевими партнерами.

Отримані результати свідчать, що під час розробки дієвих інтервенційних програм важливо зосереджуватися на особливостях наркозалежностей від різних типів наркотиків, оскільки їх споживачі різняться у соціально-демографічному плані та рівнях ризикової поведінки. Окреме завдання – покращення доступу до групи споживачів наркотиків стимулювальної дії. Загалом споживачі стимуляторів потребують поведінкових програм, що акцентують небезпеку поводження із ін'єкційним інструментарієм, оскільки виявили досить високі ризики у цьому плані. Інтервенції також повинні враховувати також і тип стимуляторів, оскільки споживачі ефедрону та первітину різняться певними важливими аспектами. Так, треба враховувати високу частоту ін'єкцій споживачами ефедрону та високі сексуальні ризики споживачів первітину.

Спираючись на отримані результати, важливо проаналізувати дані поведінкових опитувань, проведених в інші роки, з метою перевірки отриманих результатів. Також потрібно було б оцінити, як знайдені зв'язки могли змінюватися в часі на тлі надання цільовій групі більш інтегрованої підтримки.

Доцільно було б оцінити, чи вплинули розвинені останніми роками інтервенції, що базуються на участі самих представників цільової групи (PDI) і які мали допомогти покращити контакт сервісних організацій саме з молодшими споживачами наркотиків, жінками та споживачами стимуляторів, на рівень ризикової поведінки споживачів ефедрону та первітину.

На більшому масиві даних було б доцільно дослідити відмінності ризикової поведінки жінок та чоловіків, що вживають наркотики стимулюючої дії.

1. Кузьминов В. Н. Особенности психических и поведенческих расстройств при злоупотреблении различными психостимуляторами кустарного изготовления / В. Н. Кузьминов, И. В. Линский, А. Г. Назарчук // Український вісник психоневрології. – 2002. – Т. 10. – Вип. 1. – С. 190–192.
2. Моніторинг поведінки споживачів ін'єкційних наркотиків як компонент епідагледу другого покоління / О. Р. Артюх, О. М. Балакі-

- рева, А. В. Бочкова, Ю. П. Галич та ін. – К.: МБФ «Міжнародний Альянс з ВІА/СНІД в Україні», 2005. – 68 с.
3. Петрюк П. Т. Наркотична залежність від препарату, виготовленого кустарним шляхом із капсул «Ефект» та «Колдакт» (клінічні особливості в судово-психіатричній практиці) / П. Т. Петрюк, А. В. Канищев, В. В. Коваленко, В. М. Шевельов // Журнал психиатрии и медицинской психологии. – 2001. – № 1. – С. 65–69.
 4. Сосин И. К. Клиника, патогенез и лечение зависимости от психостимуляторов, получаемых путём кустарной химической модификации некоторых официальных препаратов, содержащих прекурсоры / И. К. Сосин, И. В. Линский, Ю. Ф. Чуев, В. Н. Кузьминов та ін. // Архів психіатрії. – 2001. – № 4. – С. 117–122.
 5. Atlani L. Social change and HIV in the former USSR: The making of a new epidemic / L. Atlani, M. Carael, J. B. Brunet, T. Frasca, N. Chaika // Social Science and Medicine. – 2000. – № 50. – P. 1547–1556.
 6. Boddiger D. Methamphetamine use linked to rising HIV transmission / D. Boddiger // The Lancet. – 2005. – № 365. – P. 1217–1218.
 7. Booth R. E. Drug injectors and dealers in Odessa, Ukraine / R. E. Booth, J. Kennedy, T. Brewster, O. Semerik // Journal of Psychoactive Drugs. – 2003. – № 35. – P. 419–426.
 8. Booth R. E. Stimulant injectors in Ukraine: the next wave of the epidemic? / R. E. Booth, W. E. Lehman, C. F. Kwiatkowski, J. T. Brewster et al. // AIDS & Behavior. – 2008. – №14. – P. 652–661.
 9. Colfax G. The methamphetamine epidemic: implications for HIV prevention and treatment / G. Colfax, S. Shoptaw // Current HIV/AIDS Reports. – 2005. – № 2(4), – P. 194–199.
 10. Dluzen D. E. Gender differences in methamphetamine use and responses: a review / D. E. Dluzen, B. Liu // Gender Medicine. – 2008. – № 5(1). – P. 24–35.
 11. Durell T. M. Prevalence of nonmedical methamphetamine use in the United States / T. M. Durell, L. A. Kroutil, P. Crits-Christoph, N. Barchha, D. L. Van Brunt // Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy. – 2008. – № 3. – P. 19.
 12. Kozlov A. P. HIV incidence and factors associated with HIV acquisition among injection drug users in St. Petersburg, Russia / A. P. Kozlov, A. V. Shaboltas, O. V. Toussova, S. V. Verevchkin, B. R. Masse, G. Beauchamp // AIDS. – 2006. – № 20. – P. 901–906.

13. Kruse G. R. Drug choice, spatial distribution, HIV risk, and HIV prevalence among injection drug users in St. Petersburg, Russia / G. R. Kruse, R. Barbour, R. Heimer, A. V. Shaboltas, O. V. Toussova, I. F. Hoffman, A. P. Kozlov // *Harm Reduction Journal*. – 2009. – № 6. – P. 22. – Режим доступу: <http://www.harmreductionjournal.com/content/6/1/22>. – Назва з екрана.
14. Lorvick J. Sexual and injection risk among women who inject methamphetamine in San Francisco / J. Lorvick, A. Martinez, L. Gee, A. H. Kral // *Journal of Urban Health*. – 2006. – № 83(3). – P. 497–505.
15. Molitor F. Methamphetamine use and sexual and injection risk behaviors among out-of-treatment injection drug users / F. Molitor, J. D. Ruiz, N. Flynn, J. N. Mikanda, R. K. Sun, R. Anderson // *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*. – 1999. – № 25(3). – P. 475–493.
16. Pozynyak V. B. Illicit drug use and its health consequences in Belarus, Russian Federation and Ukraine: Impact of transition / V. B. Pozynyak, V. E. Pelipas, A. N. Vievski, L. Miroshnichenko // *European Addiction Research*. – 2002. – № 8. – P. 184–189.
17. Rhodes T. Explosive spread and high prevalence of HIV infection among injecting drug users in Togliatti City, Russia / T. Rhodes, C. Lowndes, A. Judd, L. A. Mikhailova et al. // *Journal of Acquired Immune Deficiency Syndromes*. – 2002. – № 16(13). – P. F25–F31.
18. Rhodes T. The social structural production of HIV risk among injecting drug users / T. Rhodes, M. Singer, P. Bourgois, S. R. Friedman, S. A. Strathdee // *Social Science & Medicine*. – 2005. – № 61(5). – P. 1026–1044.
19. Russell K. Risk factors for methamphetamine use in youth: a systematic review / K. Russell, D. M. Dryden, Y. Liang, C. Friesen et al. // *BMC Pediatrics*. – 2008. – № 8: 48.
20. Sheridan J. Initiation into methamphetamine use: qualitative findings from an exploration of first time use among a group of New Zealand users / J. Sheridan, R. Butler, A. Wheeler // *Journal of Psychoactive Drugs*. – 2009. – № 41(1). – P. 11–17.
21. Twitchell G. R. Comparison of general and detailed HIV risk assessments among methamphetamine abusers / G. R. Twitchell, A. Huber, C. J. Reback, S. Shoptaw // *AIDS and Behavior*. – 2002. – № 6(2). – P. 153–162.

Y. I. Gerashchenko, T. I. Andreeva, I. B. Perehinets

COMPARISON OF CHARACTERISTICS OF EPHEDRONE AND PERVITINE USERS: ANALYSIS OF CROSS-SECTIONAL SURVEY OF INJECTION DRUG USERS IN 2004

Unsafe injection and sexual behaviors are considered main factors of HIV-transmission among injection drug users (IDUs). A proportion of IDUs who use stimulants increased significantly. Possibility to synthesize stimulants of available precursors made them more accessible than opiates. The study aimed to compare users of ephedrone and pervitine with regard to their socio-demographic characteristics and risky behaviors.

Ephedrone users were found to be younger, injected more frequently, were more likely to report syringe sharing and to explain and more likely got syringes – and to get syringes the choice of the drug with the availability of its precursors. Pervitine users were twice more likely to be females, were more likely to have occasional sex partners and more likely got syringes from sex partners.

Ephedrone users are younger IDUs with increased injecting risk behaviors. Pervitine users are characterized with higher sexual behaviors risk factors.

Keywords: injection drug users, stimulant drugs, ephedrone, pervitine, Ukraine.